

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

1029

Vragen van de leden **Leijten** en **Jasper van Dijk** (beiden SP) aan de Minister van Financiën over *het bericht «Koopkrachtplaatje middeninkomens klopt niet»* (ingezonden 22 november 2018).

Antwoord van Minister **Hoekstra** (Financiën) mede namens de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (ontvangen 21 december 2018).

Vraag 1

Wat is uw reactie op de uitspraak van voorzitter Reinier Castelein van vakbond De Unie dat de koopkrachtplaatjes «voor geen meter» kloppen? Kunt u uw antwoord toelichten?¹

Antwoord 1

Ik deel de mening van de heer Castelein niet. Met behulp van de koopkrachtplaatjes proberen we een zo getrouw mogelijk beeld te geven van hoe de combinatie van beleid en verwachte economische ontwikkeling uitpakt voor verschillende groepen huishoudens. Daarbij wordt er gebruik gemaakt van de meest recente cijfers beschikbaar van het CPB. Gegeven de beschikbare informatie zijn de gepresenteerde ramingen de beste inschatting die op dat moment gemaakt kunnen worden. Het resultaat kan hiervan afwijken.

Vraag 2

Klopt het volgens u dat de uitgaven voor middeninkomens vanuit allerlei hoeken stijgen en zij er uiteindelijk op achteruit gaan in plaats van op vooruit? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 2

Nee. Het klopt dat de lasten volgend jaar stijgen door bijvoorbeeld de verhoging van het lage btw-tarief en de stijging van de energiebelasting. Maar daar staat een grotere lastenverlichting in de inkomstenbelasting tegenover. Onder de streep houdt het overgrote gedeelte van de huishoudens daardoor volgend jaar meer over in de portemonnee.

¹ <https://www.telegraaf.nl/financieel/2822992/koopkrachtplaatje-middeninkomens-klopt-niet>

Vraag 3

Hebt u een beeld van de ontwikkeling van de lokale lasten, die volgens de heer Castelein een oorzaak zijn van het feit dat middeninkomens amper hebben geprofiteerd van het economisch herstel? Zo neen, bent u bereid dit te onderzoeken teneinde een goed beeld te kunnen vormen van de besteedbare inkomens van huishoudens?

Antwoord 3

Het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) verricht onderzoek naar de economische en financiële aspecten van decentrale overheden. Zij publiceren jaarlijks overzichten van de lokale lasten. Zo blijkt bijvoorbeeld uit de atlas van de lokale lasten 2018 dat de gemiddelde totale decentrale lasten (gemeentelijk, waterschappen en provinciaal) voor huurders op € 870 liggen en voor kopers op € 1.312. De gemiddelde jaarlijkse stijging van de totale decentrale lasten van 2017 op 2018 bedraagt 0,2% (€ 1,43) voor huurders en 0,8% (€ 10,44) voor kopers. De decentrale lasten maken een relatief klein deel uit van de totale lasten van huishoudens. Komend jaar alleen krijgen huishoudens gemiddeld 1,5% meer te besteden. Dat komt neer op € 500.

Het CPB heeft in de MEV geconstateerd dat de grootste oorzaken voor het achterblijvende beschikbare inkomen liggen in het effect van premies en belastingen en de achterblijvende loonontwikkeling. Juist over de loongroei heeft het CPB recent een onderzoek gepubliceerd. Het CPB heeft laten zien dat de gematigde loonontwikkeling voor een belangrijk deel te verklaren valt door de lagere groei van de arbeidsproductiviteit. We zien namelijk al enkele decennia dat de groei van de productiviteit, zowel in Nederland als internationaal, afneemt. Waarom de productiviteit minder snel groeit, blijft nog onduidelijk en dus nog een openstaande vraag waarvoor nader onderzoek nodig is.

Vraag 4

Hoe heeft het besteedbare inkomen van Nederlandse huishoudens zich ontwikkeld in de periode 2008–2018? Hoe heeft het besteedbare inkomen van huishoudens in andere EU-lidstaten zich ontwikkeld? Kunt u een totaaloverzicht verschaffen?

Antwoord 4

Onderstaande tabel 1 geeft inzicht in de ontwikkeling van het gestandaardiseerd mediane netto-inkomen van huishoudens in Nederland en de andere EU-28-lidstaten. Hierbij is gebruik gemaakt van gegevens van Eurostat ter bevordering van de onderlinge vergelijkbaarheid van de gegevens.

Tabel 1: gestandaardiseerd reëel mediaan netto inkomen (€)

<i>in euro</i>	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Luxemburg	34.762	35.710	35.360	34.305	33.588	33.553	34.341	35.270	33.824	35.342
Denemarken	26.485	27.174	27.282	27.892	27.486	27.600	27.917	28.364	28.659	29.063
Zweden	21.785	21.639	19.616	22.081	24.105	25.644	26.034	25.306	24.918	24.651
Oostenrijk	21.988	23.092	23.361	22.992	22.775	22.576	23.398	23.260	23.466	23.980
Finland	22.521	23.468	23.504	23.256	23.447	23.517	23.664	23.763	23.558	23.696
Nederland	21.614	22.101	22.045	21.533	21.200	20.945	20.935	21.294	22.720	23.238
België	19.992	21.457	21.129	20.960	20.762	21.740	21.833	21.690	21.905	21.895
Frankrijk	20.467	21.265	21.223	20.795	20.955	21.060	21.225	21.415	21.653	21.775
Duitsland	19.917	20.180	20.166	19.940	20.094	19.723	19.732	20.644	21.178	21.455
Eurozone	17.897	18.377	18.273	17.759	17.592	17.341	17.387	17.745	18.186	18.339
Italië	17.301	17.130	17.240	16.759	16.239	15.780	15.775	15.846	16.263	16.330
EU28	16.254	16.318	16.051	15.692	15.786	15.530	15.802	16.163	16.520	16.043
Cyprus	17.314	17.745	17.015	17.266	16.685	15.586	14.177	13.793	14.193	14.577
Malta	11.331	11.676	11.368	11.543	11.787	12.330	12.937	13.493	13.451	14.187
Spanje	15.110	16.048	15.524	14.369	13.960	13.412	13.186	13.352	13.732	13.971
Slovenië	11.945	12.900	12.504	12.524	12.307	11.805	11.818	12.332	12.346	12.537
Estland	6.484	7.252	6.511	6.062	6.213	6.619	7.215	7.882	8.578	8.986
Portugal	8.786	8.991	9.309	8.711	8.388	8.206	8.270	8.435	8.726	8.876
Tsjechië	6.668	7.973	7.622	7.876	7.950	7.748	7.637	7.423	7.784	8.033
Griekenland	11.545	12.161	12.051	10.732	9.147	8.169	7.596	7.527	7.502	7.524
Slowakije	5.310	6.228	6.671	6.608	6.997	6.707	6.785	6.930	6.985	7.119
Letland	5.187	5.690	4.828	4.330	4.500	4.705	5.221	5.840	6.368	6.415
Kroatië			6.278	5.898	5.500	5.076	5.211	5.453	5.762	6.169
Polen	4.786	5.637	4.749	5.225	5.067	5.143	5.302	5.560	5.917	5.878
Litouwen	4.687	5.162	4.356	4.008	4.368	4.677	4.788	5.180	5.606	5.875

<i>in euro</i>	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Hongarije	5.358	5.547	4.740	4.832	4.780	4.453	4.515	4.567	4.751	4.855
Bulgarije	2.381	3.015	3.121	2.913	2.794	2.847	3.285	3.332	3.189	3.593
Roemenië	2.495	2.626	2.321	2.250	2.135	2.038	2.149	2.315	2.474	2.742
Ierland	23.111	22.950	21.322	20.253	19.907	19.916	20.169	21.689	22.452	
Verenigd Koninkrijk	22.156	18.783	19.134	18.347	19.946	18.979	20.528	21.029	20.989	

Bron: Eurostat, bewerking SZW.

Het gestandaardiseerd mediane netto-inkomen van Nederland ligt boven het gemiddelde van de EU28 en de Eurozone.

In tabel 2 is de ontwikkeling van het gestandaardiseerd mediane netto-inkomen sinds 2008 weergegeven (2008=100%). Hieruit blijkt dat deze inkomensmaatstaf in Nederland zich sterker heeft ontwikkeld sinds 2008 dan het gemiddelde van EU28 en de Eurozone.

Tabel 2: Ontwikkeling gestandaardiseerd reëel mediaan netto inkomen

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
EU28	100%	100%	99%	97%	97%	96%	97%	99%	102%	99%
Eurozone	100%	103%	102%	99%	98%	97%	97%	99%	102%	102%
Nederland	100%	102%	102%	100%	98%	97%	97%	99%	105%	108%

Bron: Eurostat, bewerking SZW

Vraag 5

Zegt het gegeven dat veel mensen die bij de voedselbank komen tot de zogenaamde middengroep behoren u ook dat de koopkracht van deze huishoudens hoognodig toe is aan een forse stijging? Zo neen, waarom niet?

Antwoord 5

Het kabinet is van mening dat de koopkracht over de hele linie een stijging behoeft. Daarom is in het regeerakkoord een flinke lastenverlichting afgesproken. De belastingtarieven worden verlaagd en de heffingskortingen gaan omhoog. Het kabinet zet daarbij vooral in om de koopkracht van werkenden te ondersteunen, maar ook uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden hebben voordeel van de maatregelen. De voorspellingen voor de koopkrachtontwikkeling voor 2019 zijn voor alle groepen erg positief.

Vraag 6

Wat vindt u ervan dat de ontwikkeling van het inkomen, volgens het Centraal Planbureau (CPB), bijna 13%-punt is achtergebleven bij de ontwikkeling van de economie? Welke verklaring hebt u daarvoor? Hoe gaat u ervoor zorgen dat een groter deel van de groei naar huishoudens gaat?²

Antwoord 6

Het CPB heeft in de MEV geconstateerd dat de grootste oorzaken voor het achterblijvende beschikbare inkomen liggen in het effect van premies en belastingen en de achterblijvende loonontwikkeling. Juist over de loongroei heeft het CPB recent een onderzoek gepubliceerd. Het CPB heeft laten zien dat de gematigde loonontwikkeling voor een belangrijk deel te verklaren valt door de lagere groei van de arbeidsproductiviteit. We zien namelijk al enkele decennia dat de groei van de productiviteit, zowel in Nederland als internationaal, afneemt.

In het laatste Centraal Economisch Plan (CEP 2018, pagina³ heeft het CPB wel aangegeven dat in 2018 en 2019 een groter deel van het nationaal inkomen naar werknemers en gezinnen gaat. Vooral huishoudens profiteren van de groei van het nationaal inkomen. Enerzijds krijgen huishoudens direct meer te besteden, mede als gevolg van de lastenverlichting door het kabinet, en anderzijds profiteren zij van overheidsuitgaven, bijvoorbeeld aan zorg. Van de

² Macro Economische Verkenning 2019 (MEV), CPB <https://www.cpb.nl/publicatie/macro-economische-verkenning-mev-2019>

³ Macro Economische Verkenning 2019 (MEV), CPB <https://www.cpb.nl/publicatie/macro-economische-verkenning-mev-2019>

in het CEP geraamde groei van het nationaal inkomen van 3,2% in 2018/2019 gaat 2%-punt naar huishoudens.

Vraag 7

Hebt u kennisgenomen van het artikel «Acht redenen waarom de lonen achterblijven»?⁴ Kunt u aangeven of u dezelfde oorzaken ziet voor de achterblijvende lonen?

Antwoord 7

Ja.

Het artikel stelt dat de lonen minder hard stijgen dan de daling van de werkloosheid doet vermoeden, maar dat het werkloosheidspercentage wellicht een minder goede indicator van krapte is dan voorheen. Ondanks de daling van de werkloosheid, is het inderdaad mogelijk dat er nog veel potentieel in de arbeidsmarkt zit.⁵ Hoewel de arbeidsparticipatie na de crisis grotendeels is hersteld, blijven er nog een aantal groepen achter. Ook zijn er werkenden die graag meer uren willen werken. Wel neemt de krapte op de arbeidsmarkt volgens verschillende indicatoren toe.⁶

Naast de mogelijke overschatting van krapte op de arbeidsmarkt, worden in het artikel ook technologische ontwikkeling en globalisering genoemd als verklaringen van de huidige loonontwikkeling. Ook in de wetenschappelijke literatuur worden deze mondiale trends vaak genoemd als verklarende factoren. Het is echter moeilijk vast te stellen wat de bijdrage van deze factoren is. In het recente onderzoek naar de loonontwikkeling (zie ook antwoord⁷ heeft het CPB niet vast kunnen stellen óf en in hoeverre deze trends van invloed zijn op de loongroei.

Naast deze trends kan flexibilisering van de arbeidsmarkt in Nederland een rol spelen. Volgens het CPB zorgt de flexibele schil er in Nederland voor dat de loongroei minder afneemt in een recessie, maar ook minder toeneemt in een economische opgang. Daarnaast kan meespelen dat een toename van flexibele arbeid de prioriteiten in cao-onderhandelingen verschuift. Overigens wijst het CPB, in tegenstelling tot het artikel, juist naar de arbeidsproductiviteit als belangrijkste verklaring van de beperkte loongroei. Het kabinet zal daarom de komende tijd onderzoeken op welke manier overheidsbeleid kan bijdragen aan het vergroten van de arbeidsproductiviteit in de beantwoording van de motie-Wiersma/Bruins (35 000 XV, nr.⁸.

Vraag 8

Welke verklaring hebt u voor het feit dat de gemiddelde reële loonsverhoging in 2019 slechts 0,7% bedraagt en daarmee nog onder die van 2018 komt te liggen?⁹

Antwoord 8

Uit de cijfers in de meest recente MEV blijkt dat de gemiddelde reële loonstijging in 2019 wel degelijk hoger ligt dan in 2018, zie tabel 3.

Tabel 3:

	2018	2019
Contractloonstijging (markt)	2,0%	3,0%
Inflatie (CPI)	1,6%	2,4%
Reële contractloonstijging	0,4%	0,6%

Bron: MEV 2019, CPB

⁴ <https://economie.rabobank.com/publicaties/2018/augustus/acht-redenen-waarom-de-lonen-achterblijven/>

⁵ Kamerstuk 29 544, nr. 833, Aanpak krapte op de arbeidsmarkt

⁶ Voortgangsbrief krapte op de arbeidsmarkt

⁷ <https://economie.rabobank.com/publicaties/2018/augustus/acht-redenen-waarom-de-lonen-achterblijven/>

⁸ <https://economie.rabobank.com/publicaties/2018/augustus/acht-redenen-waarom-de-lonen-achterblijven/>

⁹ Nederlandse werknemer kan fluiten naar grote salarissprong in 2019 <https://fd.nl/economie-politiek/1278437/nederlandse-werknemer-kan-fluiten-naar-grote-salarissprong-in-2019>

Door de aantrekkende economie vinden meer mensen een baan, maar neemt ook de inflatie toe. De hogere (nominale) loonstijging wordt ten dele door de hogere inflatie tenietgedaan. Naast de reële contractloonstijging wordt het positieve koopkrachtbeeld voor komend jaar ook beïnvloed door de lastenverlichting in de inkomstenbelasting.

Vraag 9

Kunt u aangeven welke loonstijging het CPB raamde ten tijde van de Macro Economische Verkenning (MEV) 2019? In hoeverre klopt deze veronderstelling nog?¹⁰

Antwoord 9

Zoals ook uit het antwoord op vraag 8 blijkt wordt door het CPB in de MEV 2019 voor het jaar 2019 een (nominale) loonstijging van 3% voorzien. Dit is het meest recente cijfer beschikbaar. Op woensdag 19 december verschijnt de decemberraming van het CPB.

Vraag 10, 11 en 12

Gaat het kabinet zich net zo hard inzetten voor een forse verhoging van de besteedbare inkomens van gewone huishoudens als voor de enorme verlaging van de winstbelasting voor multinationals? Kunt u uw antwoord toelichten?

Hoe verklaart u dat in de periode 2002–2017, terwijl het bbp fors steeg, het reëel beschikbaar inkomen per capita daalde? Heeft dit te maken met een eenzijdige blik op verlaging van de staatsschuld en belastingverlagingen voor multinationals of liggen hier andere oorzaken aan ten grondslag? Kunt u uw antwoord toelichten?¹¹

Wat gaat u doen om de trend, zoals beschreven in vraag 11, te keren?

Antwoord 10, 11 en 12

Het CPB concludeert in de MEV2019 dat het beschikbaar inkomen tussen 2002 en 2017 is toegenomen met 2% en daarmee is achtergebleven bij de economische groei. Volgens het CPB wordt dit onder meer veroorzaakt door het achterblijven van de loongroei bij de productiviteitsgroei en de ontwikkeling van de belastingen en premies. Wat betreft het achterblijven van de loongroei bij de groei van de productiviteit laat internationaal onderzoek zien dat dit mogelijk te maken heeft met de globalisering en technologische ontwikkelingen. Het CPB kan echter niet eenduidig vaststellen of deze ontwikkeling de lonen per saldo positief of negatief beïnvloeden. Daarnaast heeft een toegenomen belasting en -premiëdruk sinds 2002 geleid tot een lagere groei van het beschikbaar inkomen. Deels kan dit worden verklaard door de toegenomen vergrijzing. Ook is het belangrijk om te beseffen dat belastingen ook worden ingezet voor zaken die huishoudens ten goede komen, zoals goede zorg en onderwijs. Met andere woorden, een deel van de welvaartsgroei is uitgegeven aan publieke consumptie.

De maatregelen van dit kabinet leiden deze kabinetsperiode tot een lastenverlichting van € 6,5 mld ten opzichte van het basispad. Het overgrote deel van deze lastenverlichting slaat neer bij burgers, en de maatregelen van het kabinet dragen daarmee positief bij aan de ontwikkeling van het beschikbaar inkomen van huishoudens. Daarnaast is het zo dat de vpb-tarieven worden verlaagd, maar hier staan grondslagverbredingen tegenover die voor het overgrote deel neerslaan bij het grootbedrijf.

Hoewel de groei van het beschikbaar inkomen tussen 2002 en 2017 inderdaad relatief gematigd is geweest, is de verwachting dat het inkomen van huishoudens dit en volgend jaar sterker groeit. Het CPB verwacht dat het reëel beschikbaar inkomen met 3% toeneemt in 2018 en met 2,1% toeneemt in 2019.

¹⁰ CPB Antwoorden Kamervragen Macro Economische Verkenning (MEV) <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/09/28/CPB-Antwoorden-Kamervragen-Macro-Economische-Verkenningen-mev>

¹¹ Nederlandse werknemer kan fluiten naar grote salarissprong in 2019 <https://fd.nl/economie-politiek/1278437/nederlandse-werknemer-kan-fluiten-naar-grote-salarissprong-in-2019>